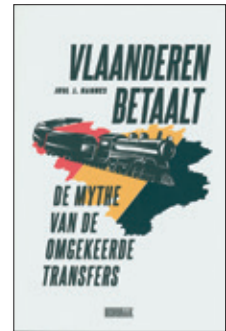

**DE VLAAMS-WAALSE TRANSFERS:
HISTORISCHE ANALYSE VERSUS POLI-
TIEK DEBAT**

OLIVIER BOEHME

Juul J. Hannes, *Vlaanderen betaalt. De mythe van de omgekeerde transfers*
S.l., Doorbraak, 2021, 173 pp., ISBN
9789492639554

Dit jaar bezorgde de uitgeverij van de Vlaams-nationalistische denktank Doorbraak een heruitgave van een studie uit 2007 van de inmiddels overleden historicus Juul Hannes, die verbonden is geweest aan de universiteiten van Gent en Brussel. De oorspronkelijk titel, *De mythe van de omgekeerde transfers*, werd nog wat aangezet met een nieuwe hoofdtitel: *Vlaanderen betaalt*, opdat het de lezer niet zou ontgaan wat er betoogd wordt. Drie opstellen die eraan toegevoegd zijn, van respectievelijk Alain Mouton, Geert Jennes en Didier Paquot, moeten de conclusies van Hannes' studie naar de actualiteit vertalen en de eerste twee doen dat helemaal in lijn met de sloganeske titel van deze uitgave. Laat ons eerst samenvatten wat Hannes probeerde aan te tonen, waarna een kritische reflectie daarop en op de andere teksten volgt.

**Juul Hannes' historische analyse van de
Belgische fiscaliteit van 1832 tot 1912**

Hannes berekende dat tijdens de periode 1832-1912 de vier Vlaamse provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg gemiddeld 44 procent van de belastingen opbrachten. De vier Waalse provincies en de provincie Brabant, die niet eenduidig op te delen valt in een Vlaams en Waals gedeelte, betaalden respectievelijk 30,4 en

25,6 procent. Aangezien Vlaanderen, zoals het hier omschreven wordt, 43,8 procent van de Belgische bevolking en 41 procent van de gezinnen omvatte, was het Vlaamse aandeel in de fiscale opbrengsten van het land groter dan verwacht mocht worden. Wallonië droeg daaraan met 38,2 procent van de bevolking en 40 procent van de gezinnen proportioneel minder bij. Brabant leverde dan weer meer op dan zijn populatie zou doen vermoeden.

Hannes weet deze onevenredige verdeling aan een verouderd belastingstelsel, dat ontworpen was aan het begin van de 19de eeuw en decennia in stand is gehouden. Daarbij werden gronden en huizen relatief zwaar belast op basis van gedateerde waarden en bleven het industrieel patrimonium en de mijnbouw grotendeels buiten schot. De berekeningswijze voor de belastingen op bedrijfswinsten, volgens het 'patentrecht', bleek al gauw even verouderd als die voor de grondbelasting. Daardoor droegen de bloeiende fabrieken en steenkoolsites van Wallonië, die België tot één van de leidende industriële mogendheden van de 19de en vroege 20ste eeuw maakte, bijzonder weinig bij aan de inkomsten van de staat. Het armere Vlaanderen, zo Hannes, betaalde grotendeels de rekening. Weliswaar deed ook Brabant een flinke duit in het zakje, maar daarbij woog toch vooral Brussel door. Daar werden ook de winsten van de grotendeels in Wallonië gevestigde industriële ondernemingen belast, omdat de financiële instellingen die ze in bezit hadden in de hoofdstad waren gevestigd. De lage aanslagvoeten voor naamloze vennootschappen, die verder nauwelijks controle te duchten hadden, waren echter veel lager dan die op andere opbrengsten en vermogens.

De conclusie van Hannes luidde dan ook dat er van transfers van Wallonië naar Vlaanderen in de 19de eeuw alvast geen sprake is geweest. Hij voegde daar echter

aan toe dat Wallonië zelf ook de opbrengst van zijn economische activiteiten zag verdwijnen richting Brussel. Daarmee bevestigde hij oude verwijten, die niet alleen in de Vlaamse beweging maar ook onder wallinganten vielen op te vangen, dat de hoofdstad zich gedragen heeft als een parasiet die teerde op de periferie. Bovenal echter wilde Hannes de mythe dat het zuiden van het land aanvankelijk betaald heeft voor het noorden voor eens en altijd ontcrachten. Die mythe zag hij gebruikt worden door Waalse politici (onder meer Elio di Rupo van de PS heeft ze daadwerkelijk in stelling gebracht) om de transfers richting Wallonië waarover sinds de late 20ste eeuw in Vlaanderen werd geklaagd te pareren.

Hannes heeft zich hier weliswaar als een politiek en maatschappelijk geëngageerde historicus opgesteld, maar naar eigen zeggen toch met het belang van een correct debat op basis van wetenschappelijk gevalideerde feiten voor ogen: *"Wallonië werd verarmd achtergelaten. En dat is tot vandaag een probleem voor Vlaanderen. Van financiële transfers van Wallonië naar Vlaanderen is echter geen spoor terug te vinden. Nochtans wordt die mythe hardnekkig in stand gehouden. Een debat over de transfers tussen de gewesten moet kunnen worden gevoerd. Maar dan liefst op basis van feiten en cijfers, en niet op basis van mythes."* (p. 122) De demythologisering van de verhalen die onder meer politici vertellen over het verleden om hun standpunten kracht bij te zetten is inderdaad een belangrijke en nobele taak van de wetenschappelijke historicus. Het opruimen van dergelijke verhalen heeft ook voor een helder en eerlijk debat over andere aspecten van Vlaanderens niet altijd rooskleurige verleden grote diensten bewezen. In tegenstelling tot landen die veel minder kunnen bogen op grondig geschiedkundig onderzoek over voorbije periodes, komen politici hier minder snel weg met historische manipulaties en gemeenplaatsen.

Bij het zeer verdienstelijke werk van Hannes vallen echter ook enkele kanttekeningen te maken. Dat geldt niet minder voor het gebruik dat van zijn analyse vandaag wordt gemaakt met andere dan historisch-wetenschappelijke bedoelingen.

Kanttekeningen bij Hannes' analyse

De onderzoeksvraag van Hannes ging over de lange Belgische 19de eeuw en die vraag heeft hij duidelijk beantwoord. Toch is het niet zonder belang het vervolg te kennen, de situatie in de periode tussen 1912 en het begin van het huidige transferdebat in de jaren 1970. Meer dan onderdelen daarvan zijn niet voorhanden. Van zo'n verruimde studie zou zeker ook een analyse van de uitgaven, naast die van de fiscale en andere inkomsten, deel moeten uitmaken. Die overheidsuitgaven laten zich opdelen in vier grote categorieën: overheidsconsumptie (inclusief de weddes die aan ambtenaren worden uitbetaald), overheidsinvesteringen, overdrachten (zowel sociale transfers als bijvoorbeeld bedrijfssubsidies) en schuldaflossing. Slechts een vergelijking van waar inkomsten, zoals belastingen, worden gegenereerd met de allocatie van uitgaven kan een volledig beeld geven van de evenredigheid en billijkheid van het Belgische beleid dat in dit boek aan de kaak wordt gesteld. Daarbij is er met de sociale zekerheid, die in België rond het midden van de twintigste eeuw werd uitgerold, naast de fiscaliteit een heel nieuwe factor aan de orde gekomen. Die sociale zekerheid is tot op heden gestoeld op het initiële principe van de interpersoonlijke solidariteit tussen alle inwoners van het Belgische grondgebied.

De fiscale geschiedenis van 1914 tot 1962 is alvast in 2003 in kaart gebracht door André Hardewijn en daaruit blijkt dat heel wat andere belangenconflicten en al of niet succesvolle pogingen tot beïnvloeding van het beleid hebben gespeeld dan een eenzijdige

focus op de Vlaams-Waalse tegenstelling zou laten vermoeden. Dat geldt ook voor wat we weten over het ontstaan en verloop van verschillende onderdelen van de sociale zekerheid. Bovendien weten we dat reeds in de periode die Hannes besprak, in noord én zuid protesten opdoken tegen de ongelijke en disproportionele spreiding van de uitgaven door de Belgische staat, gaande van het aantal aangestelde ambtenaren in de verschillende landsdelen tot het aantal kilometer daar aangelegde spoorweg.¹ Die beweringen over een bevooroordeeling van de Vlaamse of Waalse zijde van het land ten koste van de eigen zijde sproot voort uit en lag zelf niet aan de basis van een aanzwellende Vlaamse beweging en wallingantisme. Het is belangrijk die chronologie en causale keten goed voor ogen te houden: het denken in 'wij en zij' is een voorwaarde voor transferdebatten en niet omgekeerd. De definiëring van wij en zij is gebaseerd op een nationalistisch, regionalistisch of nog anders ingevulde identitaire overtuiging. In het verlengde van de wegen die Vlaamsgezinden en wallinganten in de 19de eeuw zijn opgegaan, ligt ook Hannes' werk. De vraag die hij stelde, beantwoordde hij wetenschappelijk adequaat, maar de vraag zelf was niet louter ingegeven door de wetenschap. De keuze om een tweedeling Vlaanderen-Wallonië toe te passen op het België van 1832 tot 1912 kwam neer op een anachronisme, omdat die entiteiten of

1 A. Hardewijn, *Tussen sociale rechtvaardigheid en economische efficiëntie: een halve eeuw fiscaal beleid in België (1914-1962)*, Brussel, 2003. Voor een overzicht van bevindingen over de sociale zekerheid, op basis van de beschikbare literatuur en een selectieve bronnenuitvoering, alsook de klachten in noord en zuid over een onevenwichtige allocatie van de overheidsuitgaven, zie O. Boehme, *Greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Leuven, 2008.

ficieel helemaal niet bestonden, in de hele grondwet of andere wetgeving niet terug te vinden waren en lang niet in ieders hoofd leefden. De enige sporen daarvan in die periode vinden we terug bij een roerige minderheid die het discours op termijn wel in haar greep heeft gekregen.

Indien de data die Hannes aanvoerde volgens een andere verdeling dan het anachronisme van de noord-zuid-breuk worden bekeken, treden trouwens verschillen aan het licht tussen provincies binnen wat omschreven wordt als Vlaanderen en Wallonië, net als overeenkomsten tussen afzonderlijke noordelijke en zuidelijke provincies. De Belgische bewindvoerders van toen voerden alleszins geen ‘communauxitaire’ politiek, maar één die ingegeven was door andere ideologische motieven en de belangen van hun achterban of ook wel de streek en plaats waar ze verkozen waren.² Het sterkst woog op het fiscale beleid de aandacht voor de bevordering van de grote industrie, die nu eenmaal vooral op de as Henegouwen-Luik lag en de ruggegraat van de Belgische economie vormde. De fiscaliteit was in andere landen evengoed het resultaat van een politieke en maatschappelijke machtsstrijd. Andere verhoudingen leiden daar tot andere resultaten, maar met identitaire politiek had het ook daar niet noodzakelijk en vaak niet te maken. Hannes sprak dat alles niet expliciet tegen, maar gaf wel voedsel aan meer verregaande communautaire denkkaders door de vooropstellingen daarvan in zijn eigen onderzoek in te bouwen.

Ook als we het analysekader van Hannes aanhouden, blijkt dat bepaalde accenten ook anders kunnen worden gelegd dan hij

² Zie voor een recente bijdrage: S. Watteyne, *Le coût de la première guerre scolaire et les débats des “Gaux impôts”*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 50, 2020, nr. 2, pp. 34-59.

deed. Zo tonen zijn eigen gegevens aan dat het verschil tussen de bedragen betreffende de grondbelasting die per gezin werden geheven doorheen de behandelde periode behoorlijk is uitgevlakt. De personele belastingen, die gebaseerd waren op kennelijke tekenen van welstand, zoals huishuren, aantal ramen en deuren, wogen in verhouding weliswaar zwaarder door in Vlaanderen dan in Wallonië, per gezin met de helft en per persoon met een kwart, maar dat was mee het gevolg van politieke manipulaties om de burgers al dan niet te helpen om het niveau van de kiescijns te halen. Naast die verklaring gaf Hannes ook aan dat de aanslagen gelijk opgingen met de hogere huishuren in het noorden als gevolg van de overbevolking en de aanwezigheid daar van meer grote gemeenten waar hogere aanslagvoeten golden. Die overtuigende argumenten voor de bewering over een onevenwichtige fiscaliteit in toenmalig België sluiten evenwel niet uit dat de Vlaamse provincies heel wat vermogende inwoners telden. Het eveneens hoge relatieve aandeel van Vlaanderen in de successierechten bevestigt de aanwezigheid daar van niet weinig middelgrote tot grote vermogens. Hannes ontkende dat niet, al wees hij ook op de mogelijkheid dat hier andermaal hoge huur- en pachtprizen de erfenisrechten zwaarder hebben gemaakt.³ Zelf noteerde Hannes dat de opbrengsten van de registratierechten gelijk verdeeld waren over het grondgebied en dat accijnzen weliswaar vooral de Vlaamse productie van alcoholische dranken en de daar ingevoerde suikers

³ Reeds eerder liet hij zien hoe in Vlaanderen de concentratie van daar wel degelijk aanwezig kapitaal en de verschillen in levensstandaard groter waren dan in Wallonië. Zie J. Hannes, *Met de fiscale bril bekeken. Vlaanderen in België, 1830-1914*, in: A. Verhulst & L. Pareyn (eds.), *Huldeboek Prof. Dr. Marcel Bots. Een bundel historische opstellen*, Gent, 1995, pp. 167-194.

troffen, maar dat die verrekend werden in de prijs aan de consument.

De term 'arm Vlaanderen' verdient alleszins nuancering. De grote sociale ongelijkheid, de armoede van een groot deel van de bevolking en de geringe ontwikkelingsmogelijkheden die de regio bood waren natuurlijk ook elders niet ongekennd in een eeuw waarin nog een grote kloof gaapte tussen de maatschappelijke top en de massa. De historische fiscale data geven eveneens aan dat ook tijdens de gloriejijd van het industriële Wallonië dat deel van het land niet zonder meer de rijke tegenhanger van het noorden vormde.

Historisch onderzoek en actueel debat

De grootste sprong van het verleden naar de actualiteit wordt gemaakt in de bijdrage van *Trends*-journalist Alain Mouton over het verloop van het transferdebat sinds de jaren 1970 en die van de econoom Geert Jennes, onder meer verbonden aan het Leuvense Vives-instituut, over het Vlaamse verlies van middelen en opportuniteiten ten gevolge van de financiële overdrachten aan Wallonië. Die sprong is erg gewaagd omdat de historische basis daarvoor in deze publicatie, zoals bleek, slechts partieel is. Net zoals Hannes een fiscaal systeem toepaste op de communautair-regionale verdeling van het land in een tijd waarin die niet bestond, zo problematiseren deze auteurs een sociale zekerheid die gebaseerd is op interpersoonlijke solidariteit waarop een Vlaams-Waalse tegenstelling eigenlijk niet van toepassing is. Hun argument daarvoor luidt dat de creatie van gewesten en gemeenschappen verantwoordelijkheden met zich mee gebracht hebben die wel degelijk verband houden met de disproportionele verdeling van de lasten en lusten van de sociale zekerheid. Daarbij tonen ze niet overtuigend aan dat de eveneens bestaande verschillen en transfers tussen de provincies binnen elk van de gewesten en ge-

meenschappen dan minder relevant zouden zijn. Federalisme staat in andere landen solidariteitsmechanismen evenmin in de weg, maar bepalend daarbij is het samenhorighheidsgevoel van de entiteiten van zo'n federatie. Zoals vroeger zijn dus identitaire, zoals nationale, gevoelens richtinggevend voor de manier waarop aangekeken wordt tegen de verdeling van fiscale en parafiscale bijdragen en ontvangsten, niet omgekeerd. Het verwijt aan Waalse werklozen die de gaten in de Vlaamse arbeidsmarkt niet komen opvullen past wel in de logica van een Belgische sociaaleconomische ruimte, al mag er ook aan herinnerd worden dat een aloude eis van de Vlaamse beweging evengoed ging over 'werk in eigen streek'. In zijn bijdrage betoogt Didier Paquot, onderzoeksdirecteur van het Instituut Destrée, in elk geval dat het optrekken van de werkzaamheidsgraad in Wallonië tot het Vlaamse niveau de transfers zouden wegwerken.

Hoewel de verschillende teksten inhoudelijk onderbouwd zijn en relevante elementen bevatten voor het debat over de transferkwestie, is het geheel sowieso onevenwichtig. De specifieke en partiële historische analyse van Hannes wordt hier aangegrepen voor actuele beschouwingen die daar niet direct verband mee houden. Het heeft immers weinig zin om van het verouderde en manke fiscale systeem tot 1912 meteen over te gaan tot een aanklacht tegen het verloop van de financiële stromen in het België van 2021. Vanuit een historisch-wetenschappelijk perspectief is dat ontoereikend.